

RECENSIES

ANTIEKE DISPUTEN

Marcus Tullius CICERO, *De horizon van wel en wee*. Baarn, Amsterdam & Schoten, Westland, 1982, 267 blz. ISBN 90 263 0561 3

Zelfs indien men antieke talen, Latijn en Grieks, heeft gestudeerd, zal men toch deze vertaling van Cicero's *De finibus bonorum et malorum* door Joan van der Linden verwelkomen. Een antieke taal laat zich zeker niet altijd vlot lezen en bijgevolg is een vertaling een goed hulpmiddel. De anderen, die zonder de kennis van het Latijn, de oude teksten willen lezen, zijn uiteraard op de vertaling aangewezen. Dat nu een aantal uitgevers aan de Griekse en Romeinse filosofie aandacht schenken, is een goede zaak. Op die manier bestaat de kans dat men de recentere teksten wat gaat relativiseren: zij zijn niet zo oorspronkelijk als men zich soms voorstelt en zij stoelen ook op een traditie - zij hebben, zoals alle ideeën, een geschiedenis.

Marcus Tullius Cicero (106 v.C.- 43 v.C.) was een veelzijdig man: een schitterend advocaat en redenaar, een succesvol politicus die het consulaat veroverde en een ambitieus wijsgeer. In 48 v.C. werd hij politiek uitgeschakeld wanneer hij partij koos voor Pompeius en tegen Caesar. Hij zocht daarna vertroosting in de filosofie, die hij eigenlijk ook niet in alle bescheidenheid beoefende, zoals men bij de lectuur van deze *Horizon van wel en wee* kan opmerken.

Dit boek bevat vijf heel uitvoerige gesprekken, enigszins in de platonische trant geschreven en met het doel een aantal moraal-filosofische leerstellingen aan kritiek te onderwerpen en tegelijk het Latijn tot een wijsgerige taal te promoveren en het monopolie van het Grieks te doorbreken. In de eerste gesprekken laat Cicero een stoïcijn en een epicuriër uitvoerig aan het woord, om daarna zelf bepaalde aspecten van de Stoa en van de leer van Epicurus te bekritisieren. Hierbij is het opvallend dat Cicero meer dan eens voor een onvoorwaardelijke ethiek opkomt en, om het in Kantiaanse termen te zeggen, de hypothetische imperatieven als de beslissende imperatieven verwerpt.

Afgezien van de soms wat opgezwollen retoriek, kan de lezer in *De Horizon van wel en wee* toch meer dan eens genieten van een aantal uitspraken die de grenzen van de antieke tijd overschrijden. Ter illustratie twee fragmenten uit een wat langere tussenkomsst van Cicero in zijn kritiek op Epicurus. Het eerste fragment klinkt ironisch als men weet dat Cicero een politieke carrière achter de rug heeft - men zou daarbij moeten hopen dat 'onze' politici diezelfde zelf-ironie zouden opbrengen: "Zo wil ik gehoor geven aan uw wens en, voor zover ik daar kans toe zie, spreken op de manier van een retor; ik ga hierbij wel de u vertrouwde betoogtrant der filosofen volgen, en niet de manier van doen die ik aanhoud in het openbare leven. Want gezien de simpele menigte tot wie men zich richt, moet men in de forumpraktijk zo nu en dan wel eens een beetje minder fijn doordrammen" (blz. 59). En dan Cicero's kritiek: "Als de dingen waarmee de genotzoekers hun genoegens realiseren, hen zouden bevrijden van schrik voor de goden, de dood en het lijden, en als die dingen hun aan het verstand zouden brengen waar de limieten liggen van de instinctieve behoeften, dan zouden wij geen enkel motief hebben om hen op de hak te nemen;

zij zouden immers van alle kanten van genoegens worden vervuld en in geen enkel opzicht zouden zij het slachtoffer zijn van enig leed of verdriet, de componenten van de staat van ellende" (blz. 61).

Voor Cicero werkt de idee van de 'mentale volwassenheid' als een regulatieve optie, en de hele achtergrond van waaruit wij zijn kritiek op andere stelsels kunnen begrijpen, weet onze auteur - om het paradoxaal uit te drukken - soms heel scherp samen te ballen, zoals in deze hier afsluitende passage: "Wat is dat voor een mens, waar het levenskader een begin mee heeft gemaakt? En wat is de taak, wat is de werkopdracht van de wijsbegeerte? Hoe ziet dat eruit, wat door haar tot afronding en voltooiing moet worden gebracht? Als er aan de mens niets af te ronden valt, afgezien van het op gang brengen van de verstandelijke aanleg, met andere woorden van een denkmethode, dan kan het niet anders of het uiterst haalbare van de mens is het handelen op grond van mentale volwassenheid. Het volledig bereikte doeleinde van een denksysteem is namelijk: volwassenheid. Als er alleen maar een lijf in het spel is, gaat het in eerste instantie om een goede conditie, ontstentenis van lijden, schoonheid, enzovoort. In dit geval duikt het probleem op van het opperste welzijn van de gehele mens. Want waarom missen wij de nodige zekerheid om op de man af te vragen, wat er aan afronding is bereikt gezien vanuit de totaliteit van het menselijke levenskader? We zijn het er allemaal over eens dat aan de wijbegeerte een mandaat is toevertrouwd, dat zich waar moet maken in een vervolmakende opvoeding van de mens" (blz. 173). Wist Cicero al dat heel wat, van wat later voor filosofie zou doorgaan, niets anders is dan een academisch-universitair technisch gewriemel met concepten dat zich van alle wijsheid afhoudt?

Jacques DE VISSCHER

DE TROTSE TOREN

Barbara TUCHMAN, *De trotse toren*. Amsterdam/Brussel. Elsevier 1985 (3), 678 blz., ISBN 90 12 02008 8.

Voor het Nederlandstalig boekenpubliek is Barbara Tuchman beslist geen onbekende, al was het maar door haar historische bestseller *De Waanzinnige 14de Eeuw*. De buitengewone populariteit waarop deze schrijfster kan bogen, heeft de Elsevier Uitgeverij verleid tot een derde druk van haar uit 1966 daterend werk *De Trotse Toren*. Het schildert het portret van West-Europa en de Verenigde Staten in de periode die de Eerste Wereldoorlog voorafgaat. Het beeld van 'de Trotse toren, vanwaar de dood in al haar reusachtigheid neerkijkt' - een beeld ontleend aan E.A. Poe - wordt door Tuchman aangewend als een allegorie voor de geïndustrialiseerde westerse wereld, die vol enthousiasme en zelfvertrouwen zijn mogelijkheden die als nooit tevoren een fysische en psychologische kloof sloeg tussen twee tijdperken.

Bij haar onderzoek zegt Barbara Tuchman de reeds door anderen uitvoerig bestudeerde 'Grosse Politik' der staten terzijde te leggen om zich te verdiepen in de samenleving en de drijfveren der mensen. Op die manier wil zij